



БЕКІТЕМІН

**Қазтұтынуодағы Қарағанды
университетінің ректоры
э.ғ.д. профессор**

Е.Б. Аймағамбетов

» 01 2026 ж.

**Әлеуметтік зерттеудің эмпирикалық-талдамалық есебі:
«Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің 1 және 4 курс студенттерінің
әлеуметтік портреті»**

Студенттердің төртінші курсында оқытындары, негізінен, университет өміріне сәтті бейімделіп қана қоймай, оқу орнын бітіргеннен кейінгі кезеңге де бағытталған. Ал бірінші курс студенттері жоғары оқу орнында білім алудың бастапқы бейімделу кезеңінде болып, өздерінің болашақ кәсіби бағыттары туралы түсініктерін қалыптастыру үстінде. Оқу барысында орын алған өзгерістерді неғұрлым нақты түсіну үшін бірінші және төртінші курс студенттерінің өзін-өзі бағалауын, құндылықтық бағдарларын және әлеуметтік ортаны қабылдау ерекшеліктерін салыстыру қажет. Мұндай салыстыру студенттердің университетке түскен сәтінен бастап оқуын аяқтағанға дейінгі әлеуметтік портретінің қалыптасу динамикасын анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу объекті – 4 курс студенттері (268 адам, 52%), 1 курс студенттері (302 адам, 41%).

Зерттеу мақсаты – түлектің және 1 курс студентінің салыстырмалы әлеуметтік портретін жасау.

Зерттеу әдісі – жеке сауалнама.

Ақпаратты өңдеу әдісі – SPSS қолданбалы бағдарламалар пакеті.

Сауалнама 2026 жылдың қаңтар айында өткізілді.

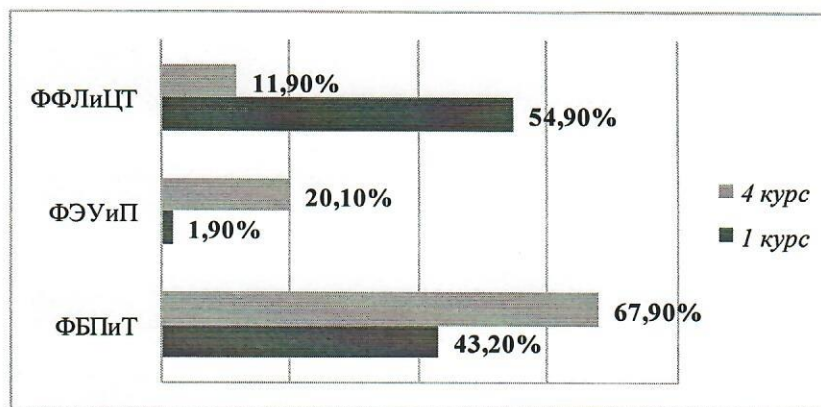
Келесі сауалнамалар қолданылды:

1. Келіп түскендердің әлеуметтік-демографиялық құрамын, олардың әлеуметтік белсенділік деңгейін, сондай-ақ олардың кәсіби бағдарлары мен құндылықтар-нормативтік белгілерін зерделеу мақсатында сауалнама өткізілді.

Әлеуметтік зерттеу үшінші курс студенттерінің негізгі әлеуметтік ұстанымдарын анықтауға және оларды бірінші курс студенттерінің ұсыныстарымен салыстыруға мүмкіндік берді. Жиналған мәліметтер мен соларға негізделген қорытындылар тек оқу ғана емес, сонымен қатар тәрбие жұмысын да барынша нақтылауға мүмкіндік береді. Осылайша студенттердің университеттік ортада әлеуметтену процестерін неғұрлым тиімді ұйымдастыруға болады.

Сауалнамаға үш факультеттің студенттері қатысты

Студенттің әлеуметтік портретін әзірлеу кезінде келесі параметрлер анықталды:



1-сурет Оқыту курстары бойынша салыстыру

Қорытынды деректер кестесінде (эмпирикалық есепте), респонденттердің жауаптарының саны жүз пайыздан асатын сұрақтар бар, бұл осы мәселелер бойынша бірнеше жауап нұсқасы ұсынылғандығына байланысты.

Студенттің әлеуметтік портретін әзірлеу кезінде келесі параметрлер бөлінді:

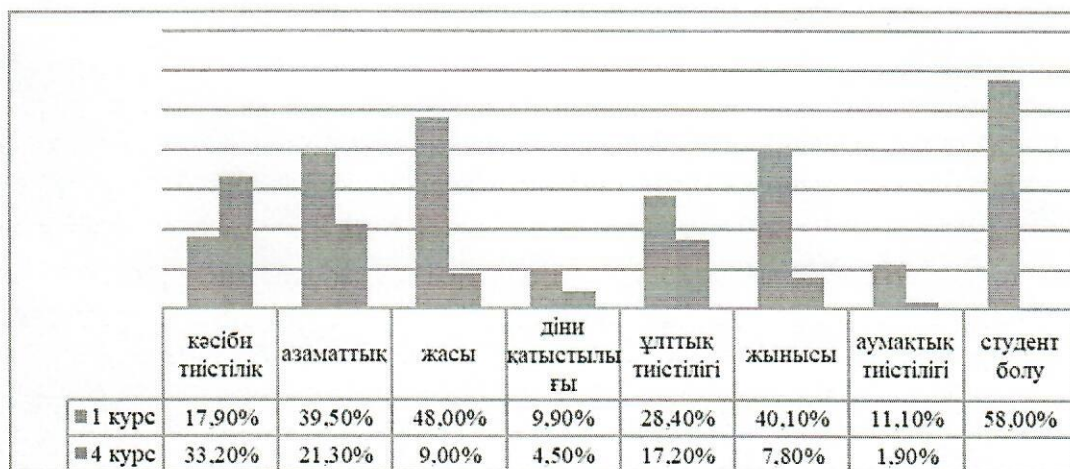
Бірінші және төртінші курс студенттерінің әлеуметтік портретінің негізгі параметрлері	
1	Демографиялық құрылым және студенттердің әлеуметтік жағдайының ерекшеліктері (жынысы, отбасы жағдайы, тұратын жері, отбасының материалдық деңгейі)
2	Студенттердің құндылық бағдарлары (өзіндік анықтау ерекшеліктері, негізгі құндылықтар, жеке қасиеттер)
3	Салауатты өмір салты
4	Жастардың проблемалары
5	Жоғары білімге қатынасы және оның тартымдылығы
6	Студенттердің бос уақыты
7	Оқытушыларға деген сенім деңгейі
8	Болашақ жоспарлар

Бірінші сұрақ бітіруші курс студенттерінің тұрғылықты жерін анықтаумен байланысты болды. Бұл сұрақтың жауаптары үшінші курс студенттері бірінші курс студенттерімен салыстырғанда ата-анасынан бөлек тұратындығын көрсетеді. Үшінші курс респонденттерінің жартысынан азы ата – аналарымен бірге тұрады-49,6%. Бұл көрсеткіш бірінші курс студенттерінде-71,6% құрайды. Сонымен, олардың он пайыздан астамы жеке тұрғын үйге ие (15,3% қарсы 6,8%). Үшінші курс студенттерінің 21,3% пәтер жалдайды, ал бірінші курс студенттерінің 9%.



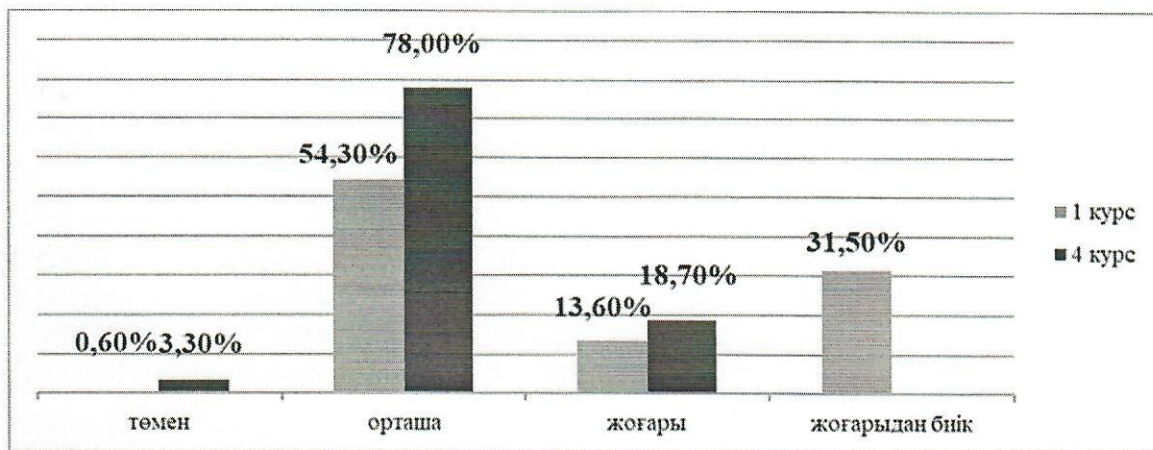
2-сурет. Тұратын жер бойынша бөліну

Адамды және әлеуметтік топты түсіну үшін олардың өзін-өзі сәйкестендіруіне негізделген критерийлер өте маңызды. «Сіздің өзін-өзі анықтауыңыз үшін не маңызды?» деген сұраққа жауаптарыдан көріп отырғаныңыздай, бірінші және төртінші курс студенттері өзін-өзі анықтаудың негізгі критерийлерін айтарлықтай ерекшелендіреді. Әсіресе студенттік және кәсіби байланыстылықпен байланысты өзін-өзі сәйкестендіруге қатысты. Бұл бірінші курс студенттерінің үш-төрт жылдық болашағын студенттер ретінде көруімен оңай түсіндіріледі. Ал төртінші курс студенттері өздерін маман ретінде көреді. Бірінші және төртінші курс студенттері арасында жас пен жынысқа байланысты басымдықтарда айтарлықтай айырмашылықтар бар.



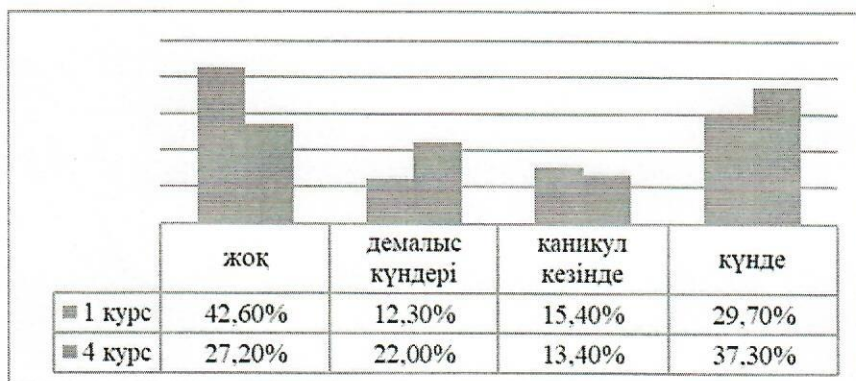
3-сурет. Студенттердің өзін-өзі анықтауы

Студенттердің басым көпшілігі өз отбасыларының материалдық деңгейін орташа деп бағалайды. Үшінші курс студенттерінің жауаптарында біз бірінші курс студенттерінің жауаптарымен салыстырғанда орта деңгей критерийінің айқын басымдылығын көреміз - үшінші курста 78% және бірінші курста 54,3% (сурет.4).



4-сурет. Студенттер отбасының материалдық жағдайы

Бірінші және төртінші курс студенттерінің арасында оқу мен жұмысты біріктіру мәселесінде айырмашылық жоқ. Ол оқу мен жұмысты тұрақты негізде біріктіруде неғұрлым күшті көрінеді. Жоғары курста оқитындарда - 37,3%, ал бірінші курста оқитындарда - 29,7% құрайды (5-сурет).



5-сурет. Оқу мен жұмысты біріктіру

Адамның өмірі оның құндылық артықшылықтарымен анықталады және жоғары курс студенттері мен бірінші курс студенттерінің ең маңызды құндылықтарын салыстыру кезінде оларда не бар екенін көріп отырмыз. Мәселен, еркіндік пен тәуелсіздік сияқты құндылықтарды таңдау кезінде айырмашылық 26,5% (64,2% - 1 курс және 37,7% - 4 курс), ал бітіруші студенттерде отбасының құндылығы 84%, ал бірінші курс студенттерінде 22,2% құрады (1-кесте).

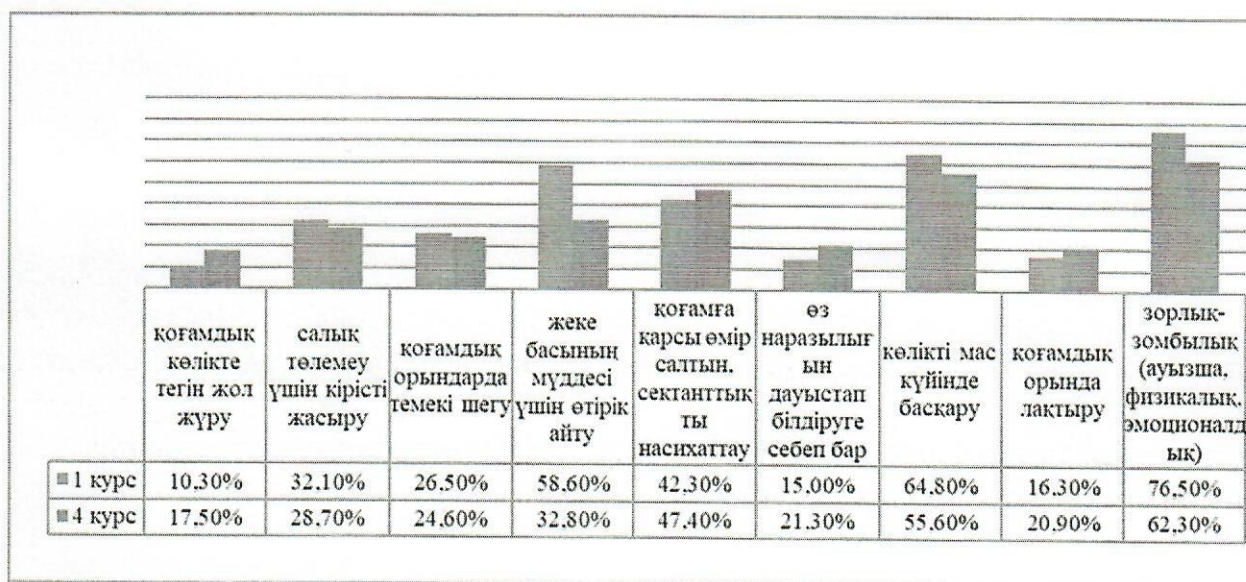
1-кесте - Студенттердің құндылықтарды ранжирлеу нәтижелері:

№	Құндылықтар	1 курс	4 курс
1	Жұмыс	26,5%	26,1%
2	Отбасы	22,2%	84%
3	Ақша	65,4%	44,4%
4	Бостандық, тәуелсіздік	64,2%	37,7%
5	Сенімді достар	51,2%	
6	Махаббат	52,5%	36,6%
7	Достық	47,5%	25%
8	Білім алу	53,1%	23,9%
9	Денсаулық	71,6%	51,5%

10	Танымалдылық	6,8%	3,7%
11	Жақсы жұмыс	39,5%	
12	Әділетті қоғам	21%	
13	Сұлулық	25,9%	10,8%
14	Кәсіби даму	28,4%	20,5%
15	Патриотизм	8,6%	12,7%
16	Өмір		42,5%

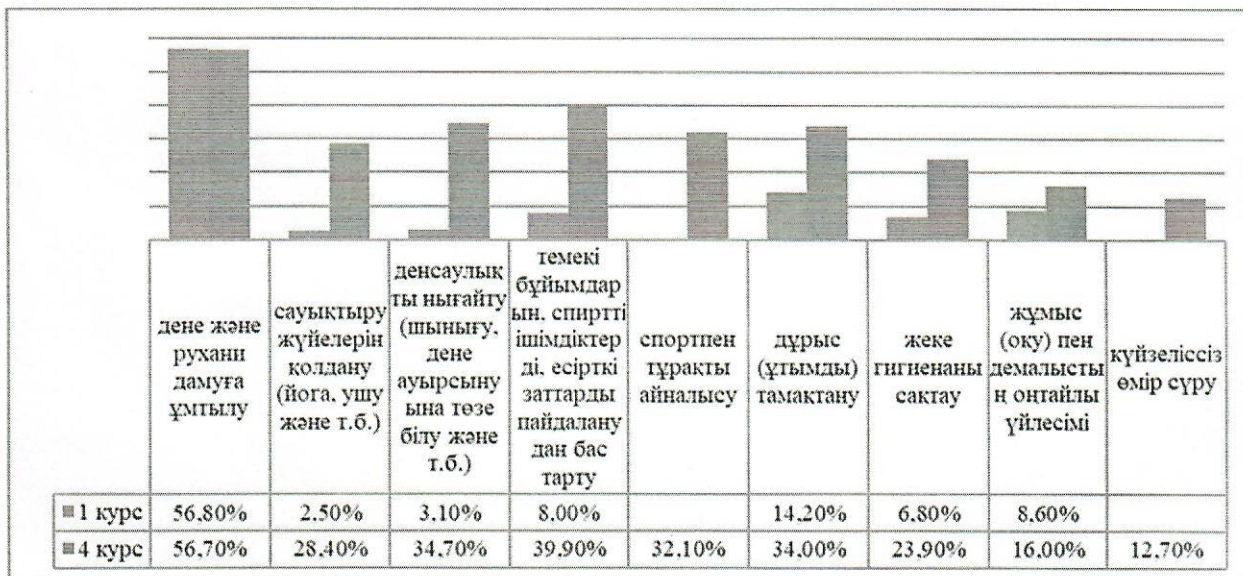
Адамның құндылықтарын түсіну үшін олардың қалайтыны ғана емес, керісінше қабылдамайтыны да маңызды. «Сіздің ойыңызша, неғұрлым жарамсыз үш іс-әрекеттің ішінен таңдаңыз» деген сұраққа жауаптар респонденттер белгілі бір дәрежеде жарамды немесе жарамсыз деп есептейтін іс-әрекеттерді жанама түрде тексеруге мүмкіндік береді.

Жарамсыз таңдаудағы ең үлкен айырмашылық келесі нұсқаларда болды: жеке мүддесіне жалған - 58,6% 1-курс студенттері және 32,8% 4-курс студенттері (6-сурет).



6-сурет. Ең жарамсыз әрекеттер

Үшінші курс студенттерінің өз денсаулығына көзқарасы бірінші курс студенттерінің өз денсаулығына көзқарасынан ерекше ерекшеленбейді. Олардың айырмашылығы, үшінші курс студенттері бірінші курс студенттеріне қарағанда салауатты өмір салты үшін стресстік жағдайларды болдырмай, өлшемді өмір сүру және оқу мен демалысты неғұрлым оңтайлы үйлестіруге тырысу қажет деп санайды (7-сурет).



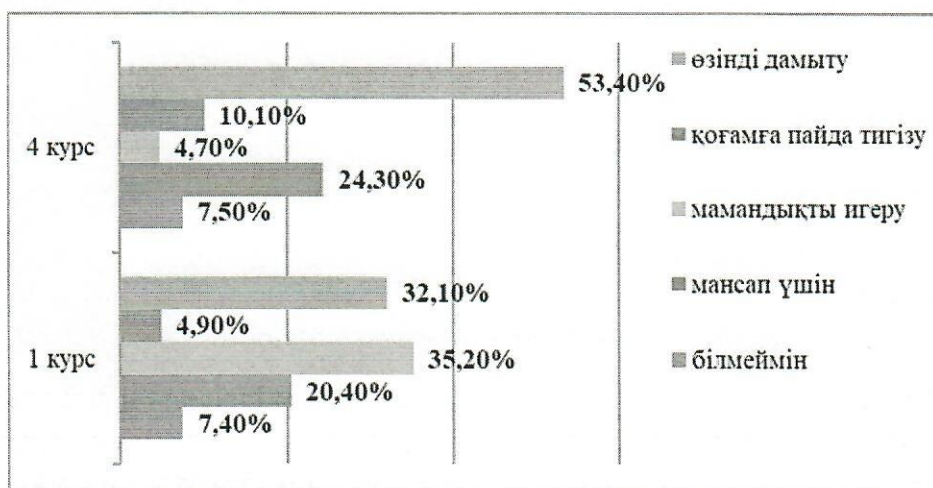
7-сурет. Салауатты өмір салты деп нені түсінесіз?

Салауатты өмір салтын түсіну туралы алдыңғы сұраққа жауаптар «Өз денсаулығыңызды сақтау үшін не істейсіз?» деген сұрақ негізінде нақтыланды. (8-сурет).



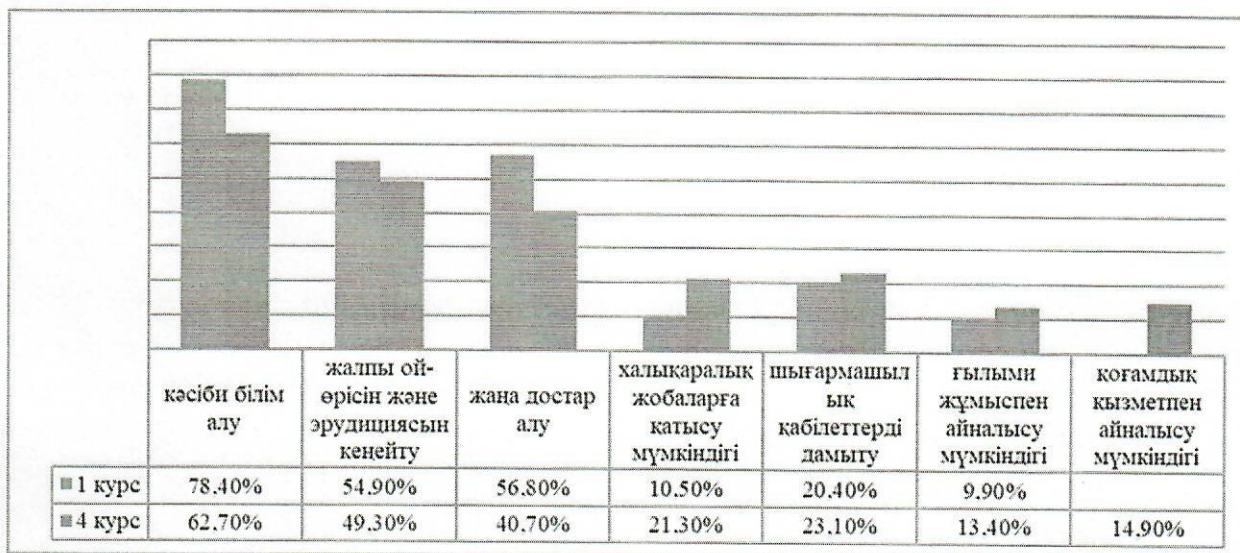
8-сурет. Өз денсаулығыңызды сақтау үшін не істейсіз?

Студенттердің негізгі себептерін анықтау үшін негізгі сұрақ: «Жоғары білімді қандай мақсатпен аласыздар?» Бұл сұрақта жауаптардың арасындағы айырмашылық айқын көрінбейді. Жауаптардың екі нұсқасында да «өзін іске асыру» және «табысты жұмыс алу» сайлауы басым (9-сурет).



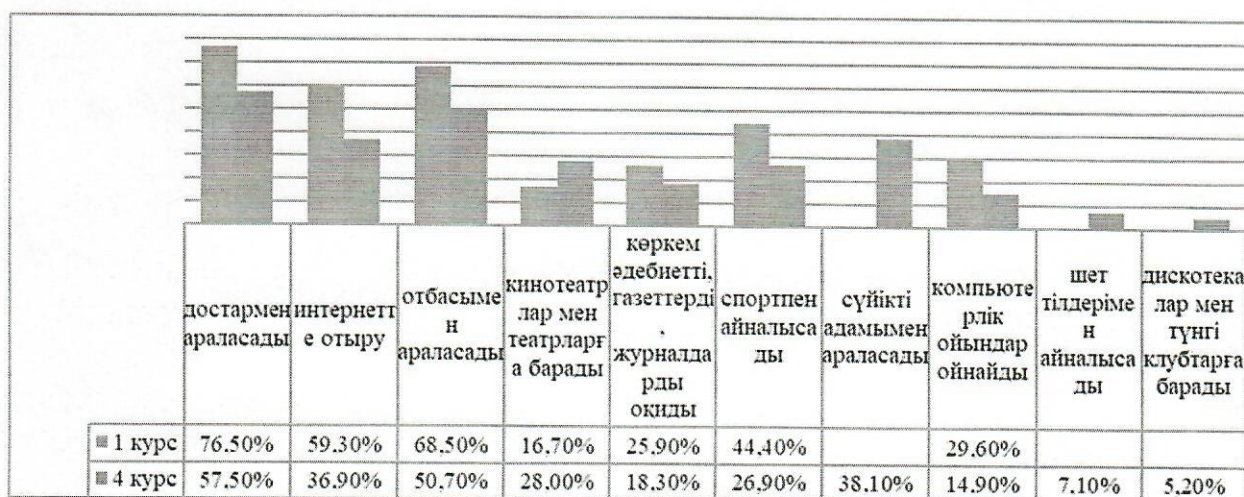
9-сурет. «Жоғары білімді қандай мақсатпен аласыздар?»

«Университет өмірінде Сізді ең көп қызықтырады» деген сұраққа жауаптар респонденттердің көпшілігі өз оқуын өздерінің кәсіби дамуына негіз ретінде қарастыратынын көрсетті. Осы сұраққа берілген жауаптар университет өмірімен байланысты басымдықтарды түсіну үшінші курс студенттерінің бірінші курс студенттерінен айтарлықтай айырмашылығы жоқ екенін көрсетеді (10-сурет).



10-сурет. Университеттік өмірде не қызықтырады?

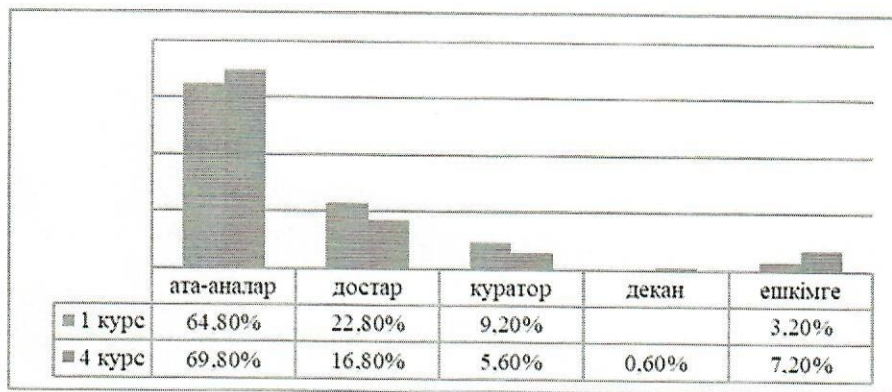
Респонденттердің «Сіз бос уақытыңызды қалай өткізесіз?» сұрағына жауаптары бос уақыт түрлері мен оларды бөлу жастардың басқа топтарынан ерекше айырмашылығы жоқ деген қорытындыға келуге мүмкіндік береді. Студенттер бос уақытында достарымен сөйлесуді, киноға баруды және Интернетте уақыт өткізуді артық көреді. Бос уақытты өткізудің әртүрлі түрлері болғанға қарамастан студенттер өз бос уақытын пайдаланудың пассивті түрлері басым екенін көрсетеді (11-сурет).



11-сурет. «Бос уақытыңызды қалай өткізесіз?»

Студенттердің кімге сенетінін білу олардың жағдайын түсінудің маңызды тәсілдерінің бірі болып табылады. Көптеген студенттер қиын жағдайда ата-аналарынан кеңес алғанды жөн көреді. Жауаптың бұл нұсқасы респонденттердің көптеген топтары үшін негізгі болып табылады. Бұл мәселеде

достар екінші орында, ал кураторлар үшінші орында. Кураторларға бітіру курсына аз сенім артылады (12-сурет).



12-сурет. Қиын жағдайда кімнен көмек сұрайсыз?

«Сіздің болашаққа жоспарларыңыз» деген сұраққа жауап бергенде, респонденттердің көпшілігі өз болашағын таңдаған мамандығымен байланыстырады. 1 және 4-курс студенттерін салыстыру кезінде 1-курс студенттерінің жауап нұсқасының үшеуіне дейін таңдау мүмкіндігіне байланысты деректер әртүрлі болады (13-сурет).



13-сурет. Болашаққа жоспарыңыз?

Қорытынды

Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің 1 және 4 курс студенттерінің әлеуметтік портретін қалыптастыруға бағытталған социологиялық зерттеу білім алушылардың әлеуметтік жағдайының, құндылық бағдарларының, өмірлік ұстанымдарының және мінез-құлық тәжірибелерінің негізгі ерекшеліктерін анықтауға, сондай-ақ олардың жоғары оқу орнында оқу барысында өзгеру динамикасын қадағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері бірінші курстан төртінші курсқа өту барысында студенттердің әлеуметтік жетілуі мен дербестігінің артатынын көрсетті. Бұл олардың тұру жағдайының өзгеруінен, оқу мен жұмысты қатар алып жүретін студенттер үлесінің өсуінен, сондай-ақ болашақ кәсіби бағыттарын неғұрлым нақты түсінуінен көрінеді. Бітіруші курс студенттері өздерін болашақ маман ретінде көбірек таныса, ал бірінші курс студенттері көбінесе өзін студенттік мәртебе тұрғысынан қабылдайды.

Студенттердің құндылық бағдарларында айтарлықтай айырмашылықтар анықталды. Бірінші курс студенттеріне еркіндік, тәуелсіздік, материалдық әлауқат және өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтары тән болса, бітіруші курс студенттері үшін отбасы, тұрақтылық және өмірлік айқындық басым мәнге ие. Бұл өзгерістер жеке бағытталған ұстанымдардан әлеуметтік бағытталған құндылықтарға біртіндеп көшу үдерісін көрсетеді.

Зерттеу сондай-ақ оқу курсына қарамастан студенттердің жоғары білімді өзін-өзі жүзеге асыру мен кәсіби табысқа жетудің маңызды құралы ретінде қарастыратынын көрсетті. Сонымен қатар студенттердің бос уақытын өткізу түрлері негізінен пассивті сипатқа ие, бұл олардың белсенді әрі дамытушы іс-әрекеттерге қатысуын ынталандыру қажеттігін айқындайды.

Анықталғандай, күрделі өмірлік жағдайларда студенттер көбінесе ата-аналары мен достарына жүгінеді, ал жоғары курстарда кураторларға деген сенім деңгейі төмендейді. Бұл тәлімгерлік институтының ролін күшейту және студенттер мен оқытушылар арасындағы өзара іс-қимылды дамыту қажеттігін көрсетеді.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер университеттік ортада студенттердің әлеуметтену үдерісінің оң динамикасын, олардың кәсіби бағдарлануы мен өмірлік айқындылығының артуымен қатар жүретінін көрсетеді.

Оқу және тәрбие жұмыстарын жетілдіру, сондай-ақ студенттердің әлеуметтену үдерістерінің тиімділігін арттыру мақсатында төмендегідей ұсыныстар беріледі:

- бірінші курс студенттерін бейімдеу бағдарламаларын күшейту, олардың кәсіби сәйкестігін қалыптастыруға және университеттік ортаға интеграциялануына бағыттау;
- практикаға бағытталған оқыту түрлерін дамыту және жұмыс берушілермен өзара әрекеттестікті кеңейту арқылы оқу мен еңбек қызметін ұштастыру мүмкіндіктерін арттыру;
- тұрақты адамгершілік және әлеуметтік құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған тәрбие жұмысын жандандыру;
- студенттердің ғылыми, мәдени және спорттық қызметке қатысуын ынталандыру арқылы бос уақытты белсенді өткізу формаларын дамыту;

- әсіресе жоғары курстарда кураторлық және тәлімгерлік институтын нығайту;
- студенттердің психологиялық және физикалық денсаулығын қолдау бағдарламаларын дамыту;
- кәсіби бағдар беру және түлектерді жұмысқа орналастыру жүйесін күшейту;
- оқу және тәрбие жұмысын жоспарлау барысында әр курс ерекшеліктерін ескеру;
- студенттердің әлеуметтік портретін тұрақты түрде мониторингтеу арқылы өзгерістерді дер кезінде анықтап, басқарушылық шешімдерді түзету.

Осылайша, зерттеу нәтижелері университеттің білім беру саясатын одан әрі жетілдіру және болашақ мамандарды даярлау сапасын арттыру үшін негіз бола алады.

Әлеуметтанушы



Е.Ж.Есенгараев